

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2024. № 5.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.5.47>

УДК 316.422: 334.021

*А. Д. Залєвська-Шишак,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії,
макро- і мікроекономіки,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6490-1826>

*А. О. Шишак,
доктор філософії в галузі публічного управління та адміністрування,
Військовослужбовець Збройних сил України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6501-6762>*

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗКРИТТЯ СУТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ В ПІДПРИЄМНИЦТВІ

*A. Zalievska-Shyshak,
PhD in Economics, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
A. Shyshak,
Doctor of Philosophy in Public Administration and Management,
Military man of the Armed Forces of Ukraine*

FEATURES OF MODERN APPROACHES TO DISCOVERING THE SUBSTANCE OF SOCIAL INNOVATION IN ENTREPRENEURSHIP

В статті досліджено сутність та еволюцію знань про конструкти та концепції в галузі соціальних інновацій. За допомогою мультидисциплінарного онтологічного аналізу та використання бібліометричних показників, таких як цитування, співцитування, бібліометричні зв'язки та співпадіння визначено основні дослідницькі тенденції знань про соціальні інновації та соціальне підприємництво шляхом систематичного мапування, аналізу та синтезу публікацій про соціальні інновації для глибокого теоретичного і практичного розуміння, а також оцінки поточних досліджень на міждисциплінарному рівні.

Здійснено теоретичне узагальнення та систематизацію наукових підходів до визначення поняття «соціальні інновації». Проаналізовано генезу соціальних інновацій та соціального підприємництва. Встановлено, що існуючі концепції в галузі соціальних інновацій мають фрагментарну концептуалізацію та різне розуміння науковцями, політиками та практиками.

Досліджено сучасний стан економіки України щодо можливостей для поширення соціальних інновацій та створення умов для соціального підприємництва в умовах повоєнного відновлення України. Встановлено, що існує нагальна потреба щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері інноваційної діяльності, розроблення дієвих механізмів реалізації інновацій та управління інноваційною діяльністю, забезпечення прозорих способів фінансування та дієвого державного і громадського контролю. Визначено, що ефективним підходом до розв'язання соціальних проблем в умовах повоєнного відновлення є поєднання заходів чинної соціальної політики держави в Україні, обмеженої організаційною і фінансовою участю держави з можливостями громадської участі та підприємницької активності. Доведено, що повоєнне відновлення України має передбачити сприяння розвитку соціального підприємництва та реалізації соціальних інновацій для ефективної співпраці між державою, бізнесом і громадськістю щодо спільного розв'язання комплексу викликів, вирішення соціально-економічних проблем, реалізації реформ.

The article examines the nature and evolution of knowledge about constructs and concepts in the field of social innovation. With the help of multidisciplinary ontological analysis and the use of bibliometric indicators, such as citations, co-citations, bibliometric links and coincidences, the main research trends in knowledge about social innovation and social entrepreneurship are identified through systematic mapping, analysis and synthesis of publications on social innovation for a deep theoretical and practical understanding, as well as evaluation of current research at the interdisciplinary level. A theoretical generalization and systematization of scientific approaches to the definition of the concept of "social innovation" is carried out. The essence of social innovations in entrepreneurship is analyzed. A combination of empirical and theoretical research methods is used: methods of analysis, synthesis and generalization for scientific substantiation of theoretical and methodological approaches to the introduction of social innovations in public life. It is established that the existing concepts in the field of social innovations have a fragmented conceptualization and different understandings by scientists, politicians and practitioners. The current state of Ukraine in terms of opportunities for the spread of social innovations and the creation of conditions for social entrepreneurship in the context of post-war recovery of Ukraine is analyzed. It is established that there is an urgent need to improve the current legislation in the field of innovation, develop effective mechanisms for implementing innovations and managing innovation, ensure transparent financing methods and effective state and public control. It is determined that an effective approach to solving social problems in the context of post-war recovery is to combine the measures of the current social policy of the State in Ukraine, limited by the organizational and financial participation of the State, with the possibilities of public participation and entrepreneurial activity. It is proved that the post-war recovery of Ukraine should provide for the promotion of social entrepreneurship and the implementation of social innovations for effective cooperation between the State, business and the public to jointly address a set of challenges, solve socio-economic problems, and implement reforms.

Ключові слова: інновації, підприємництво, соціальні інновації, соціальне підприємництво, повоєнне відновлення, економічний розвиток.

Keywords: innovation, entrepreneurship, social innovation, social entrepreneurship, post-war recovery, economic development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Значні зусилля, спрямовані на сприяння соціально-економічному розвитку через приватні підприємницькі ініціативи, були започатковані після Другої світової війни. Багато країн світу зазнали незліченних втрат з людської, соціальної та економічної точок зору. Це створило широку потребу у подоланні бідності, соціальній солідарності та ініціативах з відбудови. Водночас План Маршалла, створення міжнародних організацій для підтримки миру та прав людини, а також технологічний розвиток, спричинений війною, створили безпрецедентну доступність ресурсів та можливостей для здійснення соціального впливу в інноваційний спосіб. Одним з так званих попередників соціального підприємництва вважається рух "Справедлива торгівля". Передумовами його виникнення є діяльність перших неурядових та релігійних організацій, що почали продавати сировину та ремісничі товари, вироблені в сільських громадах по всьому світу. Це зумовило на початку 1990-х років створення Фондації "Справедлива торгівля"¹ та пов'язаної з нею торгової марки.

Зародження та розвиток різних підприємницьких форм здійснення соціального впливу з часом привернули увагу багатьох зацікавлених сторін – від урядів, які прагнули сприяти цій формі активізму за допомогою відповідних законів та громадської участі, до філантропів та бізнесменів, які прагнули в різний спосіб підтримати та допомогти суспільству. Це призвело до збільшення кількості подібних ініціатив та усвідомлення того, що їх об'єднання може допомогти залучити значно більше ресурсів та підтримки.

¹ World Fair Trade Organization<<https://wfto.com/>> accessed 02 May 2024

Широкомасштабна війна в Україні, її жахливі наслідки і виклики коригують плани повоєнного відновлення України – швидке відновлення має відбуватись негайно, під час воєнного стану. Відповідно до оцінки Світового банку «UKRAINE Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3) February 2022 – December 2023» (UA RDNA3 report)² потреби України у відбудові й відновленні становлять \$486 млрд.

Повоєнне відновлення України є важливим завданням, яке передбачає впровадження найкращих підходів і сучасних світових практик соціальних інновацій для розвитку суспільної діяльності, спрямованої на підтримку вразливих верств населення.

Сучасні процеси соціалізації економіки та можливості інновацій у сприянні ефективному розв'язанню найбільш гострих суспільних проблем, спонукають в умовах повоєнного відновлення України сформувати соціально орієнтоване підприємницьке середовище, як передумову економічного розвитку громад в поєднанні з впровадженням найкращих підходів і сучасних світових практик соціальних інновацій та соціального підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних аспектів соціальних інновацій присвячено багато праць як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Вагомий внесок у дослідження зазначеної проблематики зробили українські вчені-економісти: Л. Долуд, Ю. Кірсанов, А. Корнецький, В. Назарук, А. Свинчук, В. Смаль та інші. Серед наукових праць, що присвячені пошуку соціальних інновацій, які б давали нове рішення соціальних проблем необхідно виділити праці таких українських науковців, як: О. Грішнова, Е. Лібанова, Т. Іващенко, І. Мазур, М. Мельникович, М. Нижник, М. Ситницький, А. Семикіна, І. Татомир, Л. Федулова, І. Чорнодід, О. Яцюнь та інших. Дослідження трактування сутності поняття «соціальна інновація», їх роль та значення в підприємстві, здійснювали такі зарубіжні вчені, як: Нордберг К., Маріуссен А., Вірккала С.,

² UKRAINE Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3) February 2022 – December 2023
< <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-02/UA%20RDNA3%20report%20EN.pdf> > accessed 02 May 2024

Лейтайзер С., Фольманн А., Авеліно Ф., Віттмайєр Я., Пел Б., Вівер П., Слі Б., Ніколлс А., Зіглер Р., Терстріп Я., Клевербек М., Дезерті А., Ріццо Ф., Конрад Д., Кахайба-Сантана Г., Манзіні Е., Мулерт Ф., МакКаллум Д., Хіллер Ж., Мартіnellі Ф., Говальдт Я., Шварц М., Вестлі Ф., Поль Е., Вілле С., Філлс Д., Дейглмайєр К., Міллер Д., Хямяляйнен Т., Хейскала Р., Малган Г., Мулаерт Ф., Маккалум Д., Мехмуд А., Хамдуч А. та інші.

Однак на сьогодні є необхідність проведення досліджень сутності соціальних інновацій в підприємстві, оскільки існуючі концепції в галузі соціальних інновацій мають фрагментарну концептуалізацію та різне розуміння науковцями, політиками та практиками, відтак залишаються дискусійними і такими, що потребують подальшого розгляду.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Дослідити сутність та еволюцію знань про конструкти та концепції в галузі соціальних інновацій, визначити можливості для поширення соціальних інновацій та створення умов для соціального підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція інновацій розвивалася в різних наукових традиціях: технологічні дослідження, соціальна психологія, розвиток міст, управління та інші. Протягом ХХ століття вона зосереджувалася на економічній перспективі і визначенні того, як компанії генерують нові продукти, щоб краще задовольнити своїх клієнтів і споживачів. Інновації покликані задовольнити потреби ринку через розробку нових технологій, з метою збільшення прибутку та продуктивності організації праці.

З цього погляду інновацію можна визначити як новий або вдосконалений продукт чи процес (або їх поєднання), який суттєво відрізняється від попередніх продуктів чи процесів організації, доступний для потенційних користувачів (продукт) або впроваджений організацією (процес). Інновації можуть бути радикальними, тобто новим способом задоволення потреб, або поступовими – невеликими удосконаленнями продукту, послуги чи процесу.

Хоча основна увага і приділялася економічній складовій інновацій, їх соціальний аспект також досліджувався вченими. Наприклад, Й. Шумпетер [1]

у 1930-х був одним із перших, хто дослідив актуальність інновацій у культурному, соціальному та політичному аспектах, на додаток до тих, що генеруються на економічному рівні. Інновації вносять зміни через їх прийняття іншими організаціями, закріплюючи новий спосіб ведення справ і створюючи новий баланс у суспільстві, який називають «творчим руйнуванням» [2] .

Соціальна частина інновацій була зосереджена на розумінні того, як вони впливають на структуру суспільства. Тобто, зміни в суспільстві були зовнішнім ефектом інноваційних процесів, що розвивалися в економічній сфері. З цієї точки зору, інновація була соціальним явищем, оскільки її впровадження та розвиток впливали на суспільство, а не на зміни, які вона мала б викликати в соціальних умовах життя людей .

Важливість соціального виміру інновацій стала загальновизнаною через потребу цілеспрямованих соціальних змін. Для створення інноваційних альтернатив і вирішення суспільних проблем з'являється поняття «соціальних інновацій». Соціальні інновації – це створення інноваційних видів діяльності та послуг, мотивованих метою задоволення соціальних потреб [3]. Розширюючи це визначення, Дж. Філлс та ін. [4] визначають соціальну інновацію як «нове вирішення соціальної проблеми, яке є більш ефективним, результативним, стійким або справедливим, ніж існуючі рішення, і для якого створена цінність приносить користь насамперед суспільству в цілому, а не окремим особам». Це визначення широко цитується в науковій літературі про соціальні інновації. Аналогічно, Ф. Мулерт та ін. [5] визначають соціальні інновації як «сприяння інклюзії та добробуту через покращення соціальних відносин та процесів розширення прав і можливостей: уявлення та досягнення світу, нації, регіону, місцевості, спільноти, які б надавали універсальні права та були більш соціально інклюзивними».

Таким чином, «реагування на соціальні виклики, які не вирішуються за допомогою традиційних підходів часто вимагають нових форм співпраці і включають «співтворчість» і «співвиробництво» між громадянами та інституційними суб'єктами» [6], є основою для соціальних інновацій.

Враховуючи мультидисциплінарний характер дослідження соціальних інновацій, існують різні тлумачення цього поняття, підбірка яких наведена в Таблиці 1.

Таблиця 1. Тлумачення поняття «соціальна інновація» в наукових працях

Джерело	Визначення
Нордберг К., Маріуссен А., Вірккала С [7]	Нові ідеї, які створюють співпрацю або нові соціальні відносини, що відповідають місцевим потребам.
Лейтайзер С., Фольманн А. [8]	Підхід, на основі якого громадяни створюють альтернативні плани, коли основні державні та ринкові рішення не відповідають місцевим потребам.
Авеліно Ф., Вітмайер Я., Пел Б., Вівер П. та ін. [9]	Зміна суспільних відносин, що передбачає нові способи діяльності, організації, формулювання та пізнання.
Слі Б. [10]	Цілеспрямована (іноді експериментальна) реконфігурація формальних або неформальних інститутів чи мереж, які очолює або в яких домінує громадянське суспільство, з метою створення нових відносин між громадянським суспільством та державними або приватними установами.
Ніколлс А., Зіглер Р. [11]	Розробка та впровадження нових ідей та рішень (продуктів, послуг, моделей, ринків, процесів) на різних соціально-структурних рівнях, які чітко спрямовані на зміну владних відносин та покращення людських можливостей, а також процесів, за допомогою яких ці рішення реалізуються.
Терстріп Я., Клевербек М., Дезерті А. та Ріццо Ф. [12]	Нові комбінації ідей та особливі форми співпраці, які виходять за межі усталених інституційних контекстів з ефектом розширення можливостей та (пере)залучення вразливих груп або в процесі соціальних інновацій, або в результаті їх впровадження.
Конрад Д. [6]	Реагування на [соціальні] виклики, які не вирішуються за допомогою традиційних підходів... часто вимагають нових форм співпраці... .. включаючи «співтворчість» і «співвиробництво» між громадянами та інституційними суб'єктами.
Кахайба-Сантана Г. [13]	Соціальні інновації – це нові соціальні практики, створені в результаті колективних, навмисних і цілеспрямованих дій, спрямованих на стимулювання соціальних змін через реконфігурацію способів досягнення соціальних цілей.
Манзіні Е. [14]	Процес змін, що виникає в результаті творчого перекомбінування існуючих активів (від соціального капіталу до історичної спадщини, від традиційного ремесла до доступних передових технологій) для досягнення суспільно визнаних цілей у новий
Мулерт Ф., МакКаллум Д., Хіллер Ж. [5]	Сприяння інклюзії та добробуту через покращення соціальних відносин та процесів, розширення прав і можливостей: уявляючи і прагнучи створити світ, націю, регіон, місцевість, громаду, які б надавали універсальні права і були більш соціально інклюзивними.
Мартінеल्ली Ф. [15]	Як будь-які зміни, розроблені зверху вниз або знизу вгору, пов'язані з результатами або процесами, організаційні, законодавчі або культурні, що сприяють виявленню та/або (кращому) реагуванню на соціальні потреби.

Джерело	Визначення
Говальдт Я., Шварц М. [16]	Нова комбінація та/або нова конфігурація соціальних практик у певних сферах діяльності або соціальних контекстах.
Вестлі Ф., Антадзе Н. [17]	Комплексний процес впровадження нових продуктів, процесів або програм, які докорінно змінюють базис, потоки ресурсів і влади або переконання соціальної системи.
Поль Е., Вілле С. [18]	Інновація називається соціальною, якщо закладена в ній нова ідея має потенціал для покращення якості або кількості життя... інновацій, що сприяють покращенню освіти, якості довкілля та збільшенню тривалості життя.
Філлс Д., Дейглмайер К., Міллер Д. [4]	Будь-яке нове та корисне рішення суспільної потреби або проблеми, яке є кращим за існуючі підходи (тобто більш ефективним, результативним, сталим або справедливим) і для якого створена цінність (вигоди), приносить користь насамперед суспільству в цілому, а не окремим особам.
Хямяляйнен Т., Хейскала Р. [19]	Зміни в культурних, нормативних або регулятивних структурах суспільства, які посилюють його колективні владні ресурси та покращують його економічні та соціальні показники.
Малган Г. [3]	Інноваційна діяльність та послуги, які мотивовані метою задоволення суспільних потреб.
Мулаерт Ф., Маккалум Д., Мехмуд А. та Хамдуч А. [5]	Ті зміни в порядку денному, установах та інституціях, які ведуть до кращого включення виключених груп та осіб у різні сфери життя суспільства в різних просторових масштабах.
Мамфорд М. [20]	Генерування та впровадження нових ідей про соціальні відносини та соціальну організацію.

Джерело: складено авторами

Однією з важливих характеристик цих визначень є те, що більшість авторів з наведених джерел погоджуються з тим, що метою соціальних інновацій є розв'язання соціальних проблем або викликів. Соціальні цілі або потреби, як правило, зосереджені навколо покращення якості або тривалості життя. Такий підхід дозволяє розмежувати природу соціальних та технологічних інновацій. Соціальні інновації відрізняються від технологічних тим, що вони не спрямовані в першу чергу на отримання прибутку, а вигоди від них, як правило, накопичуються суспільством [21].

Глобальне суспільство стикається з низкою проблем, які загострилися в останні десятиліття, і які неможливо розв'язати за допомогою наявних соціальних, економічних та інституційних схем. Це стимулює створення альтернативних та інноваційних систем, які б дозволили розв'язувати ці проблеми системно, а не частково.

Соціальні інновації – це нові рішення соціальних проблем. Дослідження соціальних інновацій є дуже фрагментованими через їх міждисциплінарний характер. Як показує аналіз наукових праць, виділяють шість кластерів знань:

1. соціальне підприємництво та підприємництво;
2. урбаністика, територіальні інновації та управління;
3. управління перехідним періодом та низові інновації;
4. екологічна стійкість;
5. соціальна політика та мережі;
6. практика соціальних інновацій.

Соціальні інновації можуть бути представлені у формі продуктів, послуг, процесів, законодавства, громадських рухів, бізнес-практик або соціальних практик, що є результатом міжсекторальної співпраці, спільної творчості або спільного проектування за участю різних зацікавлених сторін. Соціальні інновації чітко відрізняються від інших типів інновацій тим, що спрямовані на користь для суспільства.

Соціальні інновації сприймаються дослідниками як ефективний інструмент у боротьбі з бідністю та розглядаються як такі, що мають потенціал для сприяння соціальній інтеграції. Соціальні інновації – це колективні зусилля, що охоплюють участь суб'єктів громадянського суспільства, зацікавлених сторін державного, приватного та неприбуткового секторів для розв'язання соціальних проблем за допомогою механізму змін, який стимулює трансформації на мікро-, мезо- та макрорівнях будь-якої соціальної структури. Проте теорія соціальних інновацій відстає від практики, а сама сфера тільки формується, хоча й існує значна кількість тематичних досліджень, концептуальних дискусій та численних оглядів соціальних інновацій.

Для отримання уявлення про еволюцію визначень авторами різних суспільних наук і структуру досліджень соціальних інновацій та соціального підприємництва було проведено огляд наукових джерел. Пошук проведено за терміном "соціальні інновації" серед ключових слів, назв та рефератів бази

даних Scopus. База даних Scopus є найбільшою реферативною базою даних рецензованої літератури у вигляді журналів, книг та матеріалів конференцій (<https://www.scopus.com/>). В результаті пошуку було знайдено 2015 публікацій за період з 1966 року по травень 2024 року.

Пошук був обмежений рецензованими науковими роботами за тематикою: соціальні науки, економіка, економетрика, фінанси, бізнес, менеджмент, бухгалтерський облік, наука про навколишнє середовище, науки про прийняття рішень і гуманітарні науки. Вибірка посилянь була обмежена журнальними статтями, доповідями на конференціях, оглядами, книгами та розділами книг англійською мовою, що дозволило отримати перелік із 1319 публікацій про соціальні інновації, придатних для аналізу. Найстаріші та найновіші публікації, знайдені у вибірці, були опубліковані у 1974 та 2024 роках відповідно, що охоплює аналітичний період у 50 років.

Кількість досліджень щодо соціальних інновацій зростає, і цю сферу можна охарактеризувати як феноменальну та гіпотетично фрагментовану [22]. Щорічне зростання кількості публікацій про соціальні інновації зображено на рисунку 1.

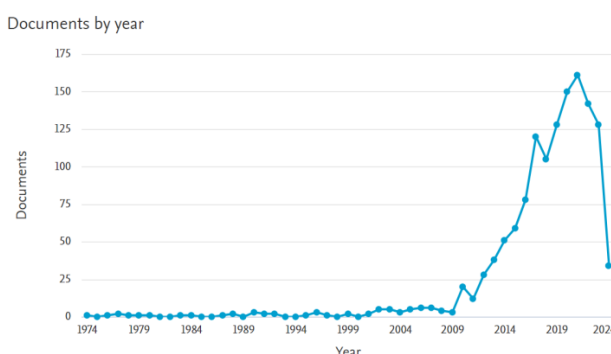
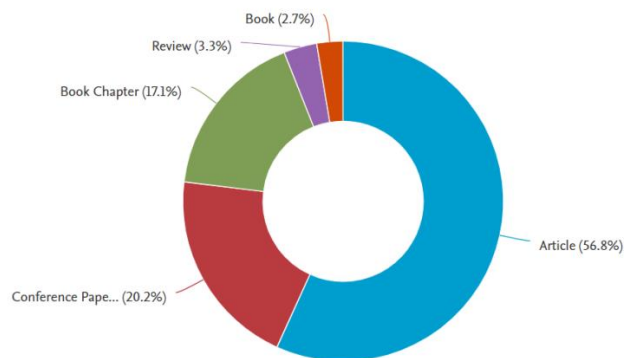

Рисунок 1. Динаміка кількості публікацій про соціальні інновації протягом 1966-2024 років

Джерело: розроблено авторами

Загалом 1319 публікацій, створених у період з 1974 року по травень 2024 року, свідчать про експоненціальне зростання, особливо після 2009 року. 1319 публікацій включають журнальні статті, огляди, доповіді на конференціях, книги та розділи книг (рис. 2).

Documents by type

Рисунок 2. Структура типів публікацій про соціальні інновації*Джерело: розроблено авторами*

На рисунку 2 бачимо, що більшість публікацій мають форму журнальних статей, що становить 56,8 % від загального обсягу публікацій. Цікаво, що ці 749 журнальних статей знаходяться в 159 наукових журналах. Різноманітність журналів вказує на мультидисциплінарний характер досліджень соціальних інновацій та соціального підприємництва. Серед них 5 журналів, в яких опубліковано більше, ніж десять статей про соціальні інновації та соціальне підприємництво, наведені в Таблиці 2.

Таблиця 2. Рейтинг журналів з найбільшою кількістю публікацій в галузі соціального підприємництва

№	Source	Documents
1	Sustainability Switzerland	43
2	Technological Forecasting And Social Change	36
3	Journal Of Cleaner Production	22
4	Forest Policy And Economics	15
5	Innovation The European Journal Of Social Science Research	14

Джерело: складено авторами на основі даних Scopus

За допомогою програмного засобу VOSviewer³ була побудована та візуалізована бібліометрична мережа на основі цитування, бібліографічного зв'язку, спільного цитування та співавторства (рис 3).

Головною спільною рисою досліджень до 2010 року в мережі цитування є те, що вони присвячені інституційним змінам та економічній ефективності,

³VOSviewer < <https://www.vosviewer.com> > accessed 02 May 2024

осмисленні процесів структурної адаптації в промислових секторах, регіонах і суспільствах, структурно-владним аспектам соціальних інновацій, соціальній економіці у конструкції державної політики.

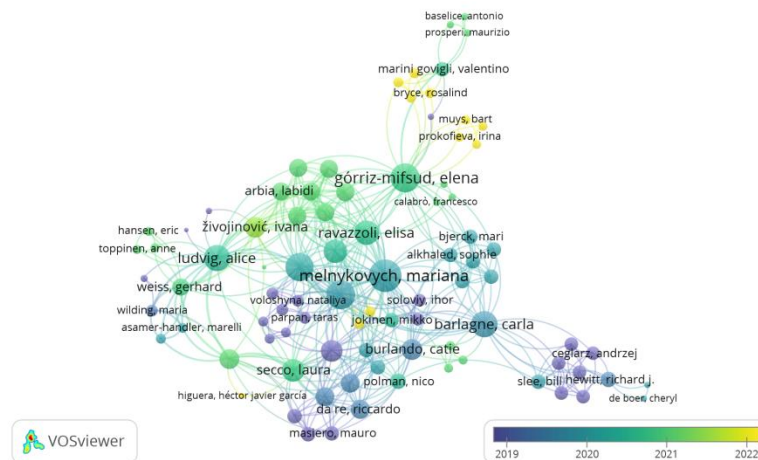

Рисунок 3. Мережа цитування досліджень у сфері соціальних за період 1974-2024 рр.

Джерело: розроблено авторами

Мережа цитування літератури з соціальних інновацій за 2010-2017 рр. свідчить про активне досліджень міського управління, а також про зростання досліджень соціального підприємництва та низових інновацій. Дослідження креативності, як застосування соціальних інновацій, також незначною мірою присутні в цій мережі цитування.

Мережа цитування досліджень з соціальних інновацій та соціального підприємництва протягом 2018-2024 років, що фокусується на соціальному підприємстві представляє інший погляд на соціальні інновації. Цей дослідницький напрям визначає соціальні інновації як центральний елемент і перехресну сферу соціального підприємництва, яку відстоюють соціальні підприємці.

Соціальне підприємництво – це підприємницький процес об'єднання ресурсів, соціальна місія та винахідливість у використанні можливостей, як це реалізується в традиційному підприємстві. Цей підприємницький підхід інвестує прибуток, отриманий від ринкової діяльності, у підтримку вразливих груп населення. Ще однією особливістю цього періоду є тенденція

до розміщення публікацій про соціальні інновації в журналах з управління бізнесом та підприємництва. Наприклад, *Entrepreneurship Theory and Practice*, *Organization Science*, *Journal of Business Ethics*, *Journal of World Business*, *Journal of Business Venturing* та *Stanford Innovation Review* є одними з ключових журналів з управління бізнесом та підприємництва. Це свідчить про те, що з'явилася тенденція розглядати соціальні та економічні аспекти підприємницької діяльності в контексті соціального підприємництва.

Точний масштаб розвитку соціального підприємництва на глобальному рівні невідомий через відсутність порівняльних досліджень та глобальних опитувань. Станом на 2015 рік, коли Глобальний моніторинг підприємництва провів своє останнє дослідження ⁴ щодо соціального підприємництва, особи, які визначили себе як такі, що займаються соціальним підприємництвом, існували на всіх континентах, з піками активності (10% або більше дорослого населення) у таких країнах, як: Перу, Угорщина, Буркіна-Фасо, Колумбія, Сенегал, Польща, Чилі, Камерун, Філіппіни, Люксембург, Індія та Ізраїль.

Поняття соціального підприємництва не є новим для України. Останніми роками багато представників влади та бізнесу, науковців і громадських діячів досліджують теоретичні положення та практичний досвід провадження соціальної підприємницької діяльності.

Нормативно соціальне підприємництво в Україні регулюється нормами загального підприємництва, в межах якого воно не заборонене і не обмежене. За своїм походженням і сутністю соціальне підприємництво є ближчим до сфери громадянського суспільства, так як виникло внаслідок комерціалізації соціальної діяльності громадських організацій. Регуляторами розвитку соціального підприємництва нині є ринок і конкурентне середовище. Сучасний стан соціального підприємництва не дозволяє розв'язувати нагальні проблеми сьогодення, наприклад, створення робочих місць для вразливих категорій населення.

⁴ Global Entrepreneurship Monitor/report < <https://www.gemconsortium.org/report> > accessed 02 May 2024

Для розвитку соціального підприємництва має бути забезпечена нормативно-правова основа, юридична визначеність, створені сприятливі умови його здійснення, надано державну і місцеву підтримку. Це дозволить виокремити суб'єктів соціального підприємництва в підприємницькому середовищі, забезпечить прозорість здійснення підприємницької діяльності, заохотить підприємців до участі у вирішенні соціальних питань.

Висновки. В законодавстві України не визначені поняття «соціальні інновації» та «соціальне підприємництво», що стримує розвиток і функціонування соціального підприємництва та продукування соціальних інновацій. Разом з тим існує нагальна потреба щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері інноваційної діяльності, зокрема прийняття нового Закону України «Про інноваційну діяльність». Необхідно розширити перелік суб'єктів інноваційної діяльності, вдосконалити термінологію, визначити види інновацій: інновації продуктів, інновації бізнес-процесів та бізнес-моделей, технологічні інновації, інновації в публічному управлінні, соціальні інновації та інші, розробити дієві механізми реалізації інновацій та управління інноваційною діяльністю, прозорі способи фінансування та дієвий державний і громадський контроль.

Війна та її наслідки потребуватимуть нових ефективних підходів та засобів розв'язання соціальних проблем. Одним з таких підходів є поєднання заходів чинної соціальної політики в Україні, обмеженої організаційною і фінансовою участю держави у вирішенні соціальних завдань з можливостями громадської участі та підприємницької активності.

Запровадження сучасних світових практик соціальних інновацій та соціального підприємництва, нормативного врегулювання діяльності соціальних підприємств стане важливим кроком у напрямку розвитку недержавного сектору політики соціального розвитку та соціального захисту вразливих груп населення України.

Література

1. Ziegler, R. Innovations in Doing and Being: Capability Innovations at the Intersection of Schumpeterian Political Economy and Human Development. *Journal of Social Entrepreneurship*. 2010. Vol. 1, No. 2. P. 255–272.
2. Schumpeter, J. A. & Clemence, R. V. Essays: on entrepreneurs, innovations, business cycles, and the evolution of capitalism: New Brunswick, N.J., U.S.A: Transaction Publishers, 1989. 341 p.
3. Mulgan, G. The Process of Social Innovation. *Innovations: Technology, Governance, Globalization*. 2006. Vol. 1, No. 2. P. 145–162.
4. Phills Jr., J. A., Deiglmeier, K. & Miller, D. T. Rediscovering Social Innovation. *Stanford Social Innovation Review*. 2008. Vol. 6, No. 4. P. 34–43.
5. Moulaert, F., MacCallum, D. & Hillier, J. Social innovation: intuition, precept, concept, theory and practice: The International Handbook on Social Innovation. Edward Elgar Publishing, 2013.
6. Conrad, D. H. Education and Social Innovation: The Youth Uncensored Project – A Case Study of Youth Participatory Research and Cultural Democracy in Action. *Canadian Journal of Education*. 2015. Vol. 38, No. 1. P. 1–25.
7. Nordberg, K., Mariussen, Å. & Virkkala, S. Community-driven social innovation and quadruple helix coordination in rural development. Case study on LEADER group Aktion Österbotten. *Journal of Rural Studies*. 2020. Vol. 79. P. 157–168.
8. Leitheiser, S. & Follmann, A. The social innovation–(re) politicisation nexus: Unlocking the political in actually existing smart city campaigns? The case of SmartCity Cologne, Germany. *Urban Studies*. 2020. Vol. 57, No. 4. P. 894–915.
9. Avelino, F. & Wittmayer, J. M. The Transformative Potential of Plural Social Enterprise: A Multi-Actor Perspective: Theory of Soc. Enterprise and Pluralism: Soc. Movements, Solidarity Economy, and the Global South. Taylor and Francis, 2019.
10. Slee, B. An inductive classification of types of social innovation. *Scottish Affairs*. 2019. Vol. 28, No. 2. P. 152–176.

11. Nicholls, A. & Ziegler, R. An Extended Social Grid Model for the Study of Marginalization Processes and Social Innovation. CRESSI Working Paper Series. 2015.
12. Terstriep, J., Kleverbeck, M., Deserti, A. & Rizzo, F. Comparative report on social innovation across Europe. Deliverable D3.2 of the project «Boosting the Impact of SI in Europe through Economic Underpinnings» (SIMPACT), European Commission – 7th Framework Programme, Brussels: European Commission, DG Research & Innovatio. 2015.
13. Cajaiba-Santana, G. Social innovation: Moving the field forward. A conceptual framework. *Technological Forecasting and Social Change*. 2014. Vol. 82. P. 42–51.
14. Manzini, E. Making Things Happen: Social Innovation and Design. *Design Issues*. 2014. Vol. 30, No. 1. P. 57–66.
15. Martinelli, F. Social Innovation or Social Exclusion? Innovating Social Services in the Context of a Retrenching Welfare State: Challenge Social Innovation: / ed. H.-W. Franz, J. Hochgerner, J. Howaldt. Berlin, Heidelberg, Springer Berlin Heidelberg, 2012.
16. Howaldt, J. & Schwarz, M. Social Innovation – Social Challenges and Future Research Fields: Enabling Innovation: / ed. S. Jeschke, I. Isenhardt, F. Hees, S. Trantow. Berlin, Heidelberg, Springer Berlin Heidelberg, 2011. P. 203–223.
17. 1. Westley, F. & Antadze, N. Making a difference: Strategies for scaling social innovation for greater impact. *Innovation Journal*. 2010. Vol. 15, No. 2. P. 1–19.
18. Pol, E. & Ville, S. Social innovation: Buzz word or enduring term? *The Journal of Socio-Economics*. 2009. Vol. 38, No. 6. P. 878–885.
19. Social innovations, institutional change, and economic performance: making sense of structural adjustment processes in industrial sectors, regions, and societies: / ed. T. J. Hämmäläinen, R. Heiskala. Cheltenham, UK ; Northampton, MA: Edward Elgar, 2007. 323 p.

20. Mumford, M. D. Social Innovation: Ten Cases From Benjamin Franklin. *Creativity Research Journal*. 2002. Vol. 14, No. 2. P. 253–266.
21. Bhatt, P. & Altinay, L. How social capital is leveraged in social innovations under resource constraints? *Management Decision*. 2013. Vol. 51, No. 9. P. 1772–1792.
22. Caroli, M. G., Fracassi, E., Maiolini, R. & Carnini Pulino, S. Exploring Social Innovation Components and Attributes: A Taxonomy Proposal. *Journal of Social Entrepreneurship*. 2018. Vol. 9, No. 2. P. 94–109.

References

1. Ziegler, R. (2010). “Innovations in Doing and Being: Capability Innovations at the Intersection of Schumpeterian Political Economy and Human Development”. *Journal of Social Entrepreneurship*, 1(2), 255–272. Scopus. URL: <https://doi.org/10.1080/19420676.2010.511818>
2. Schumpeter, J. A., & Clemence, R. V. (1989). *Essays: On entrepreneurs, innovations, business cycles, and the evolution of capitalism*. Transaction Publishers.
3. Mulgan, G. (2006). “The Process of Social Innovation”. *Innovations: Technology, Governance, Globalization*, 1(2), 145–162. URL: <https://doi.org/10.1162/itgg.2006.1.2.145>
4. Phills Jr., J. A., Deiglmeier, K., & Miller, D. T. (2008). “Rediscovering Social Innovation”. *Stanford Social Innovation Review*, 6(4), 34–43. URL: <https://doi.org/10.48558/GBJY-GJ47>
5. Moulaert, F., MacCallum, D., & Hillier, J. (2013). Social innovation: Intuition, precept, concept, theory and practice. In F. Moulaert, D. MacCallum, A. Mehmood, & A. Hamdouch, *The International Handbook on Social Innovation* (pp. 13–24). Edward Elgar Publishing. URL: <https://doi.org/10.4337/9781849809993.00011>
6. Conrad, D. H. (2015). *Education and Social Innovation: The Youth Uncensored Project – A Case Study of Youth Participatory Research and Cultural*

Democracy in Action. Canadian Journal of Education/Revue Canadienne de l'éducation, 38(1), 1–25.

7. Nordberg, K., Mariussen, Å., & Virkkala, S. (2020). Community-driven social innovation and quadruple helix coordination in rural development. Case study on LEADER group Aktion Österbotten. *Journal of Rural Studies*, 79, 157–168. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.08.001>

8. Leitheiser, S., & Follmann, A. (2020). The social innovation–(re)politicisation nexus: Unlocking the political in actually existing smart city campaigns? The case of SmartCity Cologne, Germany. *Urban Studies*, 57(4), 894–915. URL: <https://doi.org/10.1177/0042098019869820>

9. Avelino, F., & Wittmayer, J. M. (2019). The Transformative Potential of Plural Social Enterprise: A Multi-Actor Perspective. *In Theory of Soc. Enterprise and Pluralism: Soc. Movements, Solidarity Economy, and the Global South* (pp. 193–221). Taylor and Francis; Scopus. URL: <https://doi.org/10.4324/9780429291197-10>

10. Slee, B. (2019). “An inductive classification of types of social innovation”. *Scottish Affairs*, 28(2), 152–176. URL: <https://doi.org/10.3366/scot.2019.0275>

11. Nicholls, A., & Ziegler, R. (2015). An Extended Social Grid Model for the Study of Marginalization Processes and Social Innovation. CRESSI Working Paper Series.

12. Terstriep, J., Kleverbeck, M., Deserti, A. & Rizzo, F. (2015): *Comparative Report on Social Innovation across Europe*. Deliverable D3.2 of the project «Boosting the Impact of SI in Europe through Economic Underpinnings» (SIMPACT), European Commission – 7th Framework Programme, Brussels: European Commission, DG Research & Innovatio.

13. Cajaiba-Santana, G. (2014). “Social innovation: Moving the field forward”. *A conceptual framework. Technological Forecasting and Social Change*, 82, 42–51. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2013.05.008>

14. Manzini, E. (2014). “Making Things Happen: Social Innovation and Design”. *Design Issues*, 30(1), 57–66. URL: https://doi.org/10.1162/DESI_a_00248

15. Martinelli, F. (2012). "Social Innovation or Social Exclusion? Innovating Social Services in the Context of a Retrenching Welfare State". In H.-W. Franz, J. Hochgerner, & J. Howaldt (Eds.), *Challenge Social Innovation* (pp. 169–180). Springer Berlin Heidelberg. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-642-32879-4_11
16. Howaldt, J., & Schwarz, M. (2011). Social Innovation – Social Challenges and Future Research Fields. In S. Jeschke, I. Isenhardt, F. Hees & S. Trantow (Eds.), *Enabling Innovation* (pp. 203–223). Springer Berlin Heidelberg. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-642-24503-9_22
17. Westley, F., & Antadze, N. (2010). "Making a difference: Strategies for scaling social innovation for greater impact". *Innovation Journal*, 15(2), 1–19. Scopus.
18. Pol, E., & Ville, S. (2009). "Social innovation: Buzz word or enduring term?" *The Journal of Socio-Economics*, 38(6), 878–85. URL: <https://doi.org/10.1016/j.socec.2009.02.011>
19. Hämmäläinen, T. J., & Heiskala, R. (Eds.). (2007). Social innovations, institutional change, and economic performance: Making sense of structural adjustment processes in industrial sectors, regions, and societies. Edward Elgar.
20. Mumford, M. D. (2002). "Social Innovation: Ten Cases From Benjamin Franklin". *Creativity Research Journal*, 14(2), 253–266. URL: https://doi.org/10.1207/S15326934CRJ1402_11
21. Bhatt, P., & Altinay, L. (2013). "How social capital is leveraged in social innovations under resource constraints?" *Management Decision*, 51(9), 1772–1792. <https://doi.org/10.1108/MD-01-2013-0041>
22. Caroli, M. G., Fracassi, E., Maiolini, R., & Carnini Pulino, S. (2018). "Exploring Social Innovation Components and Attributes: A Taxonomy Proposa". *Journal of Social Entrepreneurship*, 9(2), 94–109. Scopus. URL: <https://doi.org/10.1080/19420676.2018.1448296>